

ПРЕАМБУЛА

Історично склалося так, що в етап кардинальних і надзвичайно болісних перетворень Україна вступила практично не підготовленою. Реформи розпочались під страшним тиском іззовні, тиском, який інколи межував і продовжує межувати з провокацією. Протягом досить тривалого проміжку часу Україну просто примушували із запізненням повторювати кроки Росії, наслідувати далеко не на користь собі обрану нею модель соціально-економічних перетворень і темпів втілювання їх у життя. Не виправдало сподівань на вирішення економічних, соціальних проблем України перебування в СНД. Все це відбувалось у ситуації тільки-но набутої, ще не сформованої як слід незалежності і державності, початку підготовки до виключно складних ринкових перетворень. Перехід до якісно нової постімперської соціально-економічної моделі як ніколи вимагав створення комплексних науково обґрунтованих програм, розрахованих на перспективу стратегічних прогнозів, у яких визначались загальний напрям, оптимальні шляхи і методи здійснюваної реформи. Оскільки перехід від імперської державно-монополізованої моделі економіки до сучасних ринкових механізмів є безпрецедентним за складністю і науковою нерозроблені-

стю завданням, необхідно було сконцентрувати всі інтелектуальні сили суспільства на пошук нестандартних і оригінальних підходів до вирішення цієї надзвичайно складної проблеми.

У журналі "Розбудова держави" з моменту його виникнення неодноразово зазначались важливість і невідкладність вироблення комплексної програми антикризових заходів. На жаль, через цілу низку об'єктивних і суб'єктивних причин така програма розроблена не була, і у соціальному управлінні продовжують переважати довільні імпровізації, необґрунтовані експерименти з великою європейською країною, емпіричні пошуки оптимальних рішень неприпустимим методом "спроб і помилок", що багато в чому призвело до кризового економічного стану, політичної нестабільності і невизначеності подальшого шляху розбудови держави, пограбування ресурсів країни у величезних розмірах. І це не випадково, адже урядом В.Фокіна протягом таких важливих і кардинальних реформ, з якими практично пов'язана доля всієї країни, не була представлена ніяка антикризова програма.

Після того як уряд Фокіна пішов у відставку, настав період шалено швидкого творення і публікації програм різноманітних політичних угруповань,

в яких часто-густо головною метою була боротьба за отримання більшої частки політичної влади, декларація у надзвичайно складній соціально-економічній ситуації пріоритетів тієї чи іншої політичної сили, жодна з яких не користується широкою підтримкою народу, а також певні політичні амбіції тих чи інших лідерів. Загальнонаціональна програма виходу з кризи фактично зводилось до партійних програм.

Все це породжувало зайвий популізм, обмеженість бачення ситуації позицією лише одного із учасників широкого спектра розмаїття політичних сил. Аналіз свідчить, що поспіх, з яким розроблялось багато програмних документів, не пішов їм на користь. Ці документи позначені структурною рихлістю, відсутністю чітких концептуальних засад, вузькістю, нарешті, спиранням на певні хибні утопічні ідеї типу монетаризму і шокової терапії (крайньоліберальні партії) і аж до державницького директивного монополізму (соціалістична партія) як головних наріжних каменів проведення реформи. Деякі програми взагалі не мають визначеного концептуального характеру і занадто стислі за змістом. Незрозуміло, які вихідні принципи, окрім абстрактних декларацій про демократію і ринок або народовладдя

і соціальну справедливість, покладені в їх основу. До того ж, на жаль, більшість програм скоріше носить характер певних бюрократичних інструкцій або плану чергових невідкладних заходів для Кабінету Міністрів, в яких перелічується, що необхідно зробити, зовсім не зазначаючи, чому реформи необхідно здійснювати саме таким чином і як конкретно досягти бажаного.

Типовим прикладом такого документа став запропонований урядом план невідкладних дій на 1993 рік. Його невизначеність стосовно принципів механізмів приватизаційної реформи веде до того, що залишається незрозумілим, чи дійсно уряд збирається йти до ринкової економіки, чи лише намагається стабілізувати ситуацію за рахунок економічного адміністрування і подальшого суто державного безконтрольного підвищення цін.

Незважаючи на ряд цінних рекомендацій щодо найближчих антикризових заходів, ця вада притаманна і "Програмі подолання кризи і реформування економіки України на 1993 рік" команди В.Ланового.

Як показує досвід, не завжди були конструктивними і поради деяких західних експертів, які або недостатньо зрозуміли специфіку геополітичного становища, історичних традицій, менталітету народу української держави, або ж не надавали цим факторам належного значення.

Зараз ситуація ускладнюється тим, що і уряд Л.Кучми

отримав надзвичайні повноваження, не надавши для серйозного обговорення на альтернативних засадах своєї антикризової програми. Уже не кажучи про те, що з загальною концепцією антикризових заходів у такий складний період мав виступити Президент країни, який отримав свої повноваження від усього народу і зобов'язаний гарантувати доцільність тих чи інших кроків реформи своїм авторитетом.

І тут ми чомусь намагаємось наслідувати далеко не кращі зразки Росії, у якій ні Президент, ні жодний з урядів у ситуації фактичної зміни в країні суспільно-економічного ладу не надав для аналізу, обговорення і затвердження органами народовладдя жодної послідовно викладеної програми.

Складність ситуації полягає ще й у тому, що на тлі розвалу економіки та інших сфер суспільного життя, що загрожує перерости у катастрофу, уряд вимушений реалізовувати швидкі і прагматичні рішення, що так чи інакше приймаються під тиском сьогоденних обставин і не мають належного прогностичного прорахування. Більше того, уряд не приховує, що для нього основний центр творення реформ цілком змістився у сферу економіки, а його антикризова програма практично зводиться до програми економічної. За такого підходу знов-таки є небезпека втратити стратегічну перспективу, схити на узбіччя, потонути у потоці так званих першочерго-

вих і невідкладних заходів, декретотворення і врешті-решт втратити цілісне бачення ситуації.

Спроби ж під гаслом "зараз головне — економіка" абстрагуватись від всього комплексу політичних, національних, соціальних і духовних проблем на практиці можуть призвести до того, що не матимемо і конструктивної економічної програми, а лише програму виробничо-промислову з дуже невеликими шансами на успіх. Адже справжня економічна програма має будуватися на основі врахування органічного взаємозв'язку всіх сфер суспільного життя.

Програма кардинальних реформ повинна носити комплексний характер, адже головна особливість ринкової економіки в усіх країнах, де ця економіка демонструє високу ефективність, полягає в тому, що вона зумовлена соціальною і духовною сферами, в яких найбільшою мірою реалізуються головні особливості національного менталітету та історичних традицій, що забезпечують належний рівень морального стану суспільства. Не може в принципі бути конструктивним такий шлях переходу до ринкової економіки, внаслідок якого відбувається винищення науки і мистецтва. Адже саме останні сфери діяльності складають важливі підвалини справжньої правової держави, її незалежності. Окрім того, у надзвичайно тісному поєднанні знаходяться економічна і політична сфери суспільства. Не

подолавши кризи усіх форм державної влади, що постійно загострюється і поглиблюється, не вирішивши проблем забезпечення ефективності політичного управління всіма соціальними процесами, нарешті, не подолавши корупцію державного, а в основному це колишнього партноменклатурного, апарату, — не подолаємо і кризи економічної.

Недостатня теоретична обґрунтованість реформ, некритичне використання рецептів так званої "шокової терапії", яка не супроводжується ефективними антимонопольними заходами, лібералізація і приватизація білґе розраховані на все той же "революційний ентузіазм мас", а не на вдумливе формування у країні класу справжніх підприємців і менеджерів, багато в чому призвели до протилежних наслідків. Замість радикальної ринкової реформи ми отримали безпрецедентний спад виробництва, зuboжіння народу, досі незнане у світі розкручування гіперінфляційної спіралі. Автори програми добре усвідомлюють, що зараз залишився, можливо, останній шанс всебічно осмислити ситуацію, обґрунтувати соціально-економічну модель виходу з кризи, скоректувати конкретні строки реалізації реформи, застерегти від небезпечних помилок.

В ситуації політичного, світоглядного і почасти національного розшарування суспільства необхідна програма, яка втілювала б інтереси не тільки певних політичних угруповань або державних структур, а була б

зорієнтована на якнайширші верстви населення, враховувала прагнення різних соціальних груп. Програма має поєднувати концептуальність бачення стратегічного напрямку реформ зі зрозумілістю і емоційною значущістю для населення України. Її мета — консолідувати суспільство виконати згуртовуючу мобілізуючу функцію, сформулювати певні ідеали, які пробудять у людей впевненість у своїх силах, готовність до змін, дух змагальності і пошуку. Кожний громадянин України повинен відчувати свою причетність до обраного шляху розбудови держави. Адже, як свідчить світовий досвід, пошук і формулювання загальнонаціональних цінностей були надзвичайно важливою передумовою успішного проведення всіх широкомасштабних реформ, в тому числі виникнення феномену так званих "японського" і "німецького" див.

Таким чином, програма мусить стати своєрідним каталізатором наукового пошуку, допомогти вирішенню надзвичайно гостродискусійних питань стосовно вихідних принципів і концептуальних положень суспільно-економічної моделі, яка має бути реалізована в Україні. Програма має дати духовний поштовх для консолідації української еліти, для згуртування навколо ідеї державності кращих духовних сил України та діаспори. Адже використання творчого потенціалу діаспори, в якій так багато зроблено для набуття нашої незалеж-

ності, є дуже важливим завданням. Досвід роботи українського уряду в екзилі, правонаступником якого багато в чому є наша держава, використання експертних порад українців, які мають досвід роботи в умовах правової держави і ринкової економіки, повинні допомогти створити ефективну концепцію антикризових реформ. Сподіваємось, що програма сприятиме формуванню такої стратегії і тактики різноманітних політичних угруповань, партій і рухів, яка буде йти на користь розбудові нашої держави. Без вирішення цих завдань подолання глобальної кризи, що охопила суспільство, побудова незалежної соборної Української держави будуть неможливі.

Автори програми аж ніяк не зазіхають на істину в останній інстанції у розумінні оптимальних механізмів і засобів здійснення глобальних політичних, соціальних, економічних і духовних перетворень в Україні. Запропонована соціально-економічна модель, безумовно, потребує більш глибокої розробки, конкретизації, уточнення і навіть корекції багатьох положень. Але й зволікати далі з розробкою комплексної концептуальної Програми переходу до фактично нового суспільного ладу неможливо. Тому запрошуємо не тільки фахівців, але й усіх громадян України до дискусійного обговорення запропонованого документа і спільного виходу з важкої кризової ситуації.